

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені О.О. Богомольця
кафедра анатомії людини

«Затверджено»
на методичній нараді
кафедри анатомії людини
завідувач кафедри
професор В.Г. Черкасов
«__» _____ 2016 р.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
для самостійної роботи студентів при підготовці
до практичного заняття

<i>Навчальна дисципліна</i>	АНАТОМІЯ ЛЮДИНИ
<i>Модуль №</i>	2
<i>Змістовий модуль №</i>	5
<i>Тема заняття</i>	Анатомія очеревини.
<i>Курс</i>	I
<i>Факультети</i>	Медичні 1,2,3,4 військовий
<i>Кількість годин</i>	3

1.Актуальність теми: Для розуміння функцій органів черевної та тазової порожнини необхідне знання будови очеревини та її похідних, взаємовідношення між ними. Для лікарів гастроентерологів,інфекціоністів та ін., абсолютне знання особливостей ходу парієтальної та вісцеральної очеревини, особливостей будови черевної порожнини (пазухи,сумки,канали),

дає можливість прослідкувати розповсюдження запального процесу, та обрати оптимальну тактику лікування захворювання. Знання, які отримають студенти при вивченні цієї теми на кафедрі анатомії людини, стануть основою при освоєнні курсу топографічної анатомії, абдомінальної хірургії.

Засвоєння основ рентгенанатомії при вивченні системи травлення забезпечить краще засвоєння теоретичних даних, полегшить в майбутньому навчання на кафедрі рентгенології.

2.Конкретні цілі:

- визначати будову та хід очеревини;
- визначати топографію внутрішньою поверхні передньої черевної стінки (складки, ямки);
- визначати похідні очеревини: зв'язки, брижу,чепці, їх значення;
- визначати взаємодію нутрощевої очеревини з органами черевної порожнини;
- визначати поділ очеревини на три поверхи, їх межі;
- визначати сумки, канали, синуси, заглибини, закутки кожного поверху;

3. Базовий рівень підготовки студента включає в собі знання з анатомії людини з попередньо вивчених тем . Студент повинен вміти демонструвати стінки черевної порожнини; визначати, які органи знаходяться в черевній порожнині. Має вміти описувати хід очеревини, утворення чепців, зв'язок, складок, закутків, заглибин та сумок; визначати екстра-, інтра-, мезоперітонеальне положення органів.

4. Завдання для самостійної роботи під час підготовки до практичного заняття.

4.1. Перелік основних термінів,параметрів, характеристик, які повинен засвоїти студент при підготовці до заняття.

Термін	Визначення
ОЧЕРЕВИНА (PERITONEUM)	Тонка прозора пластинка, яка вистеляє внутрішню поверхню стінок черевної порожнини і органи, що в ній розташовані.
ПРИСТІНКОВА ОЧЕРЕВИНА (PERITONEUM PARIETALE)	Покриває передню стінку черевної порожнини, вгорі переходить на нижню поверхню діафрагми,а потім на задню та бічні стінки черевної порожнини і на внутрішні органи.
НУТРОЩЕВА ОЧЕРЕВИНА (PERITONEUM VISCERALE)	Покриває внутрішні органи з усіх боків або частково.
ЧЕПЕЦЬ (OMENTUM)	Листки нутрощевої очеревини, які переходять з одного органу на інший.

4.2. Теретичні питання до заняття:

1. Визначити, що таке очеревинна порожнина і черевна порожнина.
2. Назвати стінки черевної порожнини.
3. Визначити, як побудована очеревина, які вона має частини та які похідні структури утворює.
4. Назвати органи, які розташовані в черевній порожнині екстраперитонеально, мезоперитонеально та інтраперитонеально.
5. Назвати складки і ямки пристінкової очеревини на задній поверхні передньої стінки черевної порожнини.
6. Визначити вміст верхнього поверху очеревинної порожнини.
7. Назвіть зв'язки печінки, шлунка, дванадцятипалої кишки, селезінки, які утворені нутрощевою очеревиною.
8. Назвати стінки чепцевої сумки, її заутки.
9. Визначити, якими анатомічними утвореннями обмежені стінки приободовокишкових борозен і брижових пазух у нижньому відділі очеревинної порожнини.
10. Назвати складки і заутки, що утворені очеревиною на задній стінці очеревинної порожнини.
11. Назвати слабкі місця стінок черевної порожнини, через які можуть порникати кили.
12. Визначити, як побудовані малий та великий чепці.
13. Визначити, які органи, що розташовані у черевній порожнині, мають брижі.
14. Визначити, як вкриті очеревиною органи малого тазу у чоловіків та жінок та які заглибини очеревини при цьому утворюються.

4.3. Перелік стандартизованих практичних навичок:

- Брижа тонкої кишки
 - Корінь брижі
- Брижа поперечної ободової кишки
- Брижа червоподібного відростка
- Брижа сигмоподібної ободової кишки
- Великий чепець
- Малий чепець
- Зв'язки печінки
 - Вінцева зв'язка
 - Серпоподібна зв'язка
 - Права трикутна зв'язка
 - Ліва трикутна зв'язка
- Чепцева сумка
 - Чепцевий отвір
- Печінкова сумка
- Передшлункова сумка
- Права брижова пазуха
- Ліва брижова пазуха
- Лівий бічний канал
- Правий бічний канал
- Верхній клубово-кишковий закуток
- Нижній клубово-кишковий закуток
- Прямокишково-маткова заглибина
- Міхурово-маткова заглибина
- Прямокишково-міхурова заглибина

- Серединна пупкова складка
- Присередня пупкова складка
- Присередня пахвинна ямка
- Бічна пупкова складка
- Бічна пахвинна ямка

Зміст теми:

Очеревиною, peritoneum, називається серозна оболонка, tunica serosa, яка вистилає черевну порожнину, переходить в тій чи іншій мірі на нутрощі, яка сприяє частково фіксації їх положення. Частина очеревини, що покриває стінки черевної порожнини, називається пристінковою очеревиною, peritoneum parietale, та що покриває внутрішні органи - нутрощевою очеревиною, peritoneum viscerale. Органи черевної порожнини, розвиваються між очеревиною і стінкою черевної порожнини (переважно задньою), при своєму розвитку відходять від стінки, тягнуть за собою серозний покрив, та утворюють брижу, mesenterium, а коли переходять зі стінки на орган (наприклад, печінку) – зв'язку, ligamentum. Якщо орган з усіх сторін покривається очеревиною, говорять про його інтраперитонеальне положення (наприклад, петлі тонкої кишки); мезоперитонельним положенням називається покриття органу очеревиною з трьох сторін (наприклад, печінка). Якщо орган покритий очеревиною тільки спереду, то таке покриття називається екстраперитонельним (наприклад, нирки).

Вся очеревина являє собою сліпий мішок, який ніби накинутий на внутрішню поверхню стінок черевної порожнини і на органи, які в ній містяться. Порожнина цього мішка являє собою простір між двома листками очеревини – **очеревинна порожнина (cavitas peritonealis)**.

У чоловіків очеревинна порожнина герметично закрита, а у жінок – сполучається з навколишнім середовищем через : маткові труби, порожнину матки та піхву. Очеревинну порожнину слід відрізнити від черевної порожнини, яка обмежена стінками живота і містить всі черевні органи разом з очеревиною.

В пристінковому листку слід звернути увагу на складки та ямки очеревини на передній стінці та їх відношення до пахвинного каналу. Очеревина в нижній частині передньої черевної стінки утворює 5 складок, що йдуть до пупка, umbilicus: одна середня непарна - **plica umbilicalis mediana** - і 2 парних - **plicae umbilicales laterales** і **plicae umbilicales mediales**. Ці складки обмежують на кожній стороні 3 fossae inguinales: fossa inguinalis lateralis лежить латерально від plica umbilicalis lateralis і відповідає положенню внутрішнього кільця пахвинного каналу; ямка між plica umbilicalis medialis і plica umbilicalis mediana носить назву **fossa supravesicalis** і практичного значення немає.

Вгору від пупка очеревина переходить з черевної передньої стінки і діафрагми на верхню поверхню печінки у вигляді серпоподібної зв'язки lig. falciforme (suspensorium hepatis), між 2 листками якої у вільному її краї знаходиться кругла зв'язка печінки, lig. teres hepatis (заросла пупкова вена).

Очеревина позаду lig. falciforme утворює вінцеву зв'язку, lig. coronarium hepatis, яка по краях має вигляд трикутних абочних пластинок, lig. triangulare dextrum et sinistrum. Очеревина з верхньої поверхні печінки перегинається через передній гострий край печінки на нижню поверхню і утворює зв'язки ligg. hepatorenale, hepatogastricum, hepatoduodenale. Останні 2 зв'язки складають разом малий чепець, **omentum minus**.

На малій кривині обидва листки малого чепця розходяться і покривають передню і задню поверхні шлунка. На великій кривині обидва листки знову сходяться і спускаються вниз попереду поперечної ободової кишки і петель тонкої кишки, та утворюють передню пластинку великого чепця, **omentum majus**. Коли

вони спустилися вниз, 2 листки великого чепця повертають вгору та утворюють його задню пластинку. Досягнувши поперечної ободової кишки, 2 листки задньої пластинки великого чепця зростаються з colon transversum, її брижею і разом з останньою йдуть назад до margo anterior підшлункової залози.

З передньої черевної стінки очеревина, вистилає бічні стінки порожнини живота, переходить на задню стінку і утворює брижу червоподібного відростка, mesoappendix, брижу тонкої кишки, mesenterium, брижу товстої кишки, mesocolon.

Вся порожнина очеревини з метою більш легкого засвоєння складних відношень окремих очеревинних зв'язок, серозних покривів органів, закутків умовно ділиться на три поверхи:

1) верхній поверх обмежений зверху діафрагмою, а знизу брижею поперечної ободової кишки;

2) середній поверх йде від mesocolon transversum до входу в малий таз;

3) нижній поверх починається від лінії входу в малий таз і відповідає порожнині малого тазу.

1. Верхній поверх порожнини очеревини поділяється на 3 мішки: bursa hepatica (охоплює праву частку печінки), bursa pregastrica (лежить перед передньою поверхнею шлунка і селезінки); bursa omentalis (лежить позаду шлунка і малого чепця); порожнина чепцевої сумки сполучається з загальною порожниною очеревини тільки через вузький чепцевий отвір (foramen epiploicum (Winslovii)).

Foramen epiploicum обмежений спереду вільним краєм lig. hepatoduodenale, яка іде від воріт печінки до pars superior duodeni і містить між своїми листками ворітну вену печінки, печінкову артерію і спільну жовчну протоку; зверху отвір обмежений lobus caudatus; знизу - верхньою частиною duodenum; ззаду - листком очеревини, що покриває нижню порожнисту вену, а більш назовні - зв'язкою, що переходить із заднього краю печінки на праву нирку, lig. hepatorenale.

Частина порожнини чепцевої сумки, що йде вгору від foramen epiploicum, складає recessus superior. Частина порожнини чепцевої сумки позаду шлунка складає recessus inferior. Продовження recessus inferior вліво в напрямку до селезінки носить назву recessus lienalis.

2. Середній поверх порожнини очеревини ділиться на 4 відділи: між бічними стінками порожнини живота і colon ascendens et colon descendens розташовуються права і ліва бокові кишені - canalis lateralis dexter et sinister; простір, охоплений ободовою кишкою, ділиться брижею тонкої кишки, що іде навскоси згори вниз і зліва направо, на 2 брижові пазухи – **sinus mesentericus dexter et sinister**.

На задньому пристінковому листку очеревини знаходиться ряд очеревинних ямок, що мають практичне значення, бо можуть служити місцем утворення ретро-перитонеальних кил.

В місці переходу 12-палої кишки в порожню кишку утворюється невелика ямка, **fossa s. recessus duodenojejunalis**. Ця ямка обмежена справа згином кишкової трубки, **flexura duodenojejunalis**, зліва, складкою очеревини, plica duodenojejunalis, що іде від верхівки згину до задньої черевної стінки живота. В ділянці під місцем переходу тонкої кишки в товсту є recessus ileocaecalis inferior. **Recessus ileocaecalis superior** знаходиться над місцем переходу тонкої кишки в товсту. Цей закуток менший і менш постійний.

Заглиблення пристінкового листка очеревини, в якому лежить coecum, носить назву fossa caecalis і стає помітним при відтягуванні сліпої кишки і найближчої ділянки ileum вгору. Отримана при цьому складка очеревини між поверхнею m. iliacus і бічною поверхнею coecum носить назву plica caecalis. Позаду coecum в fossa caecalis знаходиться невеликий отвір, що веде в recessus між задньою черевною стінкою і colon ascendens.

На лівій стороні є **recessus intersigmoideus**; цей закуток помітно на нижній (лівій) поверхні брижі сигмоподібної кишки, якщо відтягнути її вгору. Латерально

від нисхідної ободової кишки інколи зустрічаються очеревинні кишені – **recessus paracolicі**. Вище, між діафрагмою і flexura colica sinistra, простягується складка очеревини - **lig. phrenicocolicum**, вона знаходиться під нижнім кінцем селезінки і називається селезінковим мішком – **saccus lienis**.

3. Очеревина спускається в порожнину малого таза, покриває його органи, зокрема сечостатеві. Перехід очеревини з боків матки на стінки таза називається широкою зв'язкою матки, **lig. latum uteri**. Задній відділ малого таза - між rectum позаду і маткою з піхвою спереду називається **excavatio rectouterina s. cavitas Douglasi**; передній – між маткою і сечовим міхуром – **vesicouterina**. Простір малого таза в чоловіків між rectum і vesica urinaria носить назву **excavatio rectovesicalis**.

Матеріали для самоконтролю:

1. Жінку госпіталізовано в клініку з симптомами гострого живота. При обстеженні виникла підозра на позаматкову вагітність. Яке з анатомічних утворень таза необхідно пропунктувати для підтвердження діагнозу?

- A. Excavatio rectouterina.
- B. Excavatio vesicouterina.
- C. Excavatio rectovesicalis.
- D. Fossa ischioanalіs.
- E. Processus vaginalis peritonei.

2. Хворого, 45 років, госпіталізовано до хірургічного відділення зі скаргами на раптовий гострий біль у надчеревній ділянці. Після обстеження встановлено діагноз: перфоративна (проривна) виразка задньої стінки шлунка. Куди вилився вміст шлунка в момент перфорації?

- A. У чепцеву сумку.
- B. У печінкову сумку.
- C. У передшлункову сумку.
- D. У ліву брижову пазуху.
- E. У праву брижову пазуху.

3. У хворого діагностовано одну з некротичних форм гострого панкреатиту. У який з очеревинних просторів відразу поширюється випіт?

- A. Чепцеву сумку.
- B. Печінкову сумку.
- C. Передшлункову сумку.
- D. Лівий бічний канал.
- E. Правий бічний канал.

4. Під час обстеження хворої виникла підозра на наявність гнійного випоту у прямокишково-матковому заглибленні. Через яке анатомічне утворення найкраще пропунктувати це заглиблення?

- A. Заднє склепіння піхви.
- B. Переднє склепіння піхви.
- C. Ампулу прямої кишки.
- D. Діафрагму таза.
- E. Передню стінку піхви.

5. У пацієнта, 40 років, спостерігається перфорація виразки задньої стінки шлунка. У який анатомічний утвір потрапить кров і вміст шлунка?

- A. Чепцеву сумку.
- B. Передшлункову сумку.
- C. Правий бічний канал.

- D. Лівий бічний канал.
- E. Печінкову сумку.

6. У хворого, 40 років, хірургічне видалення каменя сечоводу ускладнилося розривом стінки сечоводу в черевному відділі. Куди потраплятиме сеча через отвір у стінці сечоводу?

- A. Чепцеву сумку.
- B. Печінкову сумку.
- C. Порожнину очеревини.
- D. Заочеревинний простір.
- E. Хребтовий канал.

7. Жінка поступила у гінекологічне відділення з підозрою на розрив селезінки в результаті травми. При операції хірург повинен пам'ятати, що селезінка вкрита очеревиною:

- A. Ретроперитонеально.
- B. Мезоперитонеально.
- C. Інтраперитонеально.
- D. Екстраперитонеально.
- E. Зовсім не вкриває.

8. У хворого – коса пахвинна кила (грижа). Де знаходяться її ворота?

- A. В надміхуровій ямці.
- B. В стегновому кільці.
- C. Медіально від нижньої надчеревної артерії.
- D. В м'язовій затоці.
- E. Латерально від нижньої надчеревної артерії.

9. При лапаротомії у хворого з клінікою апендициту у верхньому клубово-сліпокишковому заутку виявлена наявність залишків неперетравленої їжі. Про ушкодження якого утвору травної системи необхідно подумати лікарю?

- A. Передньої стінки шлунка.
- B. Дванадцятипалої кишки.
- C. Порожньої кишки.
- D. Сліпої кишки.
- E. Клубової кишки.

10. У хворого на передній черевній стінці під шкірою лікар виявив вип'ячування. Лікар підозрює наявність грижі. В яких слабких місцях передньої черевної стінки можливе утворення таких гриж?

- A. Біла лінія живота, пупкове кільце, пахвинний канал.
- B. Ліва підреброва ділянка
- C. Піхва прямого м'яза живота.
- D. Стегнове кільце.
- E. М'язова затока.

ЛІТЕРАТУРА

Базова:

1. Анатомія людини: підручник у 3-х т. / А.С. Головацький, В.Г.Черкасов, М.Р. Сапін [та ін.] – Вид. 3-тє, доопрацьоване – Вінниця: Нова книга, 2015. – Т. 2. - С. 81 - 91.
2. Свиридов О.І. Анатомія людини / Свиридов О.І. – Київ: Вища школа, 2000. - С. 218-220.

Допоміжна:

1. Тестові завдання «Крок-1» - анатомія людини: навчальний посібник / За редакцією В.Г.Черкасова, І.В. Дзевульської І.В., О.І.Ковальчука. - Видання 5-е, доопрацьоване.
2. Анатомія людини: в 3 т. / Під ред. В.Г. Ковешнікова. – Луганськ: Віртуальна реальність, 2008. – Т. 2. - С. 78 – 89.
3. Неттер Ф. Атлас анатомії людини / Ф. Неттер; [пер. з англ. А.А. Цегельський]; за ред. Ю.Б. Чайковського. – Львів: Наутілус, 2004. – С. 269 - 287.
4. Міжнародна анатомічна номенклатура. Український стандарт / За ред. І.І. Бобрика, В.Г. Ковешнікова. - Київ: Здоров'я, 2001. - 328 с.

Відповіді до тестів:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A	A	A	A	A	D	C	E	A	A